

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Савицька Н.Л., докторант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Активне начало у господарській діяльності в усі часи належало і належить людині, проте осмислення на рівні суспільної свідомості цієї позиції приходить у економічну науку лише наприкінці ХХ століття. У цей період завдання управління нелінійним суспільним розвитком трансформується із концепції економічного зростання, яка за своєю сутністю відображає безмежну експлуатацію природного середовища заради матеріального багатства, у концепцію сустантабельності (надійно забезпеченого, достатнього) розвитку, а потім людського розвитку. Відбувається осмислення того, що досягнення результатів економічного відтворення у вигляді економічного зростання, матеріального багатства виступає умовою, засобом для формування і реалізації нової концепції розвитку суспільства, яка ґрунтується на відшуканні точок дотику принципів антропоцентризму та екоцентризму. Безумовно, матеріальне виробництво втрачає своєї першоосновної сутності для існування суспільства, мова йде про актуалізацію у господарській діяльності процесу цілепокладання, який здійснюється суб'єктом господарського розвитку – людиною або людством. Цілі розвитку поряд із відомою тріадою «речовина – енергія – інформація» стають важливими чинниками самого розвитку, його спрямованості та можливості реалізації.

Найголовнішим для вибору вектора господарського розвитку стає співвідношення та узгодження цілей-цінностей, що ставить перед собою людина, суспільство, та цілей-засобів, якими вони досягаються. Цілі-цінності становлять остов людського життя, а отже й будь-якої людської діяльності. Вони мають саморозширюючий вертикальний характер, не можуть бути половинчастими, досягненими лише частково. До них слід віднести загальнокультурні універсали: життя (виражається як самозбереження|розвиток), також свободу, щастя, гармонію, любов (на індивідуальному|суспільному рівнях); творчо-духовні цінності: знання, творчість, духовне самовдосконалення.

Цілі-засоби формуються в результаті докладання зусиль чистої людської енергії чи перетвореної її форми, втіленої у щось зовнішнє щодо суб'єкта, на шляху до досягнення цілей-цінностей. Цілі-засоби є проміжними для досягнення кінцевих, дійсно ціннісних цілей, вони відображають рівень розвитку господарства, цивілізованості суспільства, як правило, виступають системою обмежень щодо досягнення цілі. Тому цілі-засоби весь час удосконалюються, розширюються горизонтально. Наприклад, валовий внутрішній продукт, національний дохід, особистий дохід, прибуток, правові, суспільні інститути, економічна чи політична влада тощо. Вони виступають цілями-засобами для життя людини, організації суспільства та його розвитку, але аж ніяк не цілями-цінностями. Відхід цілей-цінностей у тінь цілей-засобів характерна риса індустріального суспільства, суспільства споживання.

За ступенем значущості для людського життя як вищої цінності серед

засобів-цілей можна умовно виділити: вітальні та соціальні засоби. До вітальних слід віднести: природні умови; внутрішні ресурси людини (здоров'я, розум, здібності до праці) та матеріальні умови життя і праці. Серед соціальних засобів вирізняються соціально-культурні (традиції, освіта, навчання, виховання, етика); соціально-правові (власність, влада).

Підміна одного іншим, тобто цілей-цінностей цілями-засобами, стає причиною економічних, екологічних, моральних та інших криз у суспільстві. Економічні, соціально-правові засоби не можуть виступати цілями-цінностями, оскільки мають самообмежуючий характер. Зосередження уваги на цілях-засобах, що спостерігається в економічній науці, гіперболізує значення економічного сегменту господарства, підживлює поглиблення суперечностей між економікою і природою, технологією і людиною. Такий економічний імперіалізм, трансплантований у свідомість людини, перевертає все з ніг на голову, й економічне стає самоцінним. Насправді економіка – це лише частина людського господарства – життєвого простору, де досягаються цілі-цінності. Проте, не треба недооцінювати сучасні форми економічного простору, наприклад, контури економіки знань, інноваційної економіки, на теренах яких не лише формуються утилітарні цілі-засоби, але й виражається, самореалізується людський потенціал, долається відчуженість людини, формується система знань щодо досягнення усталеного розвитку.

Саме в таких умовах рушійною силою економіки знань стає людина як суб'єкт розвитку. Її здібності до створення нових знань, соціалізації та олюднення природи можуть реалізуватися у ефективному суспільстві та забезпечувати його безпечний розвиток. Продовження життя людства на планеті, безпека майбутніх поколінь як основна ціль-цінність господарської діяльності людини залежить від вирішення двоєдиного завдання: закріплення у суспільній свідомості культурних, соціальних норм здорового споживання та виробництва знань, високих технологій, інновацій і послуг, орієнтованих на збереження біосфери. Вирішення цього завдання лежить, перш за все, в аксіологічній площині господарського розвитку, оскільки відомо, що відповідність інновацій встановленим соціальним, культурним нормам господарської системи сприяє швидкому їх розповсюдженню. Тому необхідно створити такий стиль виробництва і споживання, за якого якість життя людини не буде зменшувати природний капітал суспільства.

Економіка та менеджмент: перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 22–24 червня 2012 року / за заг. ред. -О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 126-128.